Саламяныя павукі - цуд у тваіх руках
Вопыт арганізацыі работы з вучнямі па саломапляценні

Л. М. Дзядкова,
настаўнік нацыянальных рамёстваў вышэйшай катэгорыі
беларускамоўнай гімназіі №2 г. Барысава

На працягу дзесяцігоддзяў саломапляценне і аплікацыя з саломкі з'яўляюцца візітнай карткай нашай краіны, сімвалам беларускай дэкаратыўна-прыкладной творчасці. Вырабы з саломкі не маюць аналагаў у Еўропе. Гэта цікавы феномен сучаснага прыкладнога мастацтва і гонар беларусаў.

Імклівае і бурнае развіццё набылі гэтыя віды рамёстваў у другой палове XX стагоддзя. І сёння развіццё майстэрства саломапляцення не спыняецца, яно заваёўвае новых прыхільнікаў, прыцягвае да творчых настаўнікаў таленавітых вучняў. Дзейнасць дзіцячых калектываў, дзе вывучаюцца асновы работы з саломкай, таксама аказвае ўплыў на развіццё гэтага рамяства.

У беларускамоўнай гімназіі № 2 г. Барысава ў 2006 г. была створана студыя «Захапленне». Дзяўчынак і хлопчыкаў розных узростаў цікавіла пытанне, як з простых, звычайных каласкоў можна стварыць цікавыя цацкі, абярэгі, упрыгожванні для дому, прадметы побыту. Разам мы пачалі шукаць адказ на гэта пытанне, крок за крокам авалодвалі сакрэтамі саломапляцення. І сёння калектыў мастацкай і дэкаратыўна-прыкладной творчасці «Захапленне» за поспехі ў развіцці аматарскай творчасці, папулярызацыю нацыянальных культурных традыцый, высокі мастацкі ўзровень і актыўную выставачную дзейнасць мае званне ўзорнага аматарскага калектыва Рэспублікі Беларусь.

Самыя малодшыя ўдзельнікі калектыву – вучні 2–3 класаў. Авалоданне традыцыйнымі асновамі саломапляцення з'яўляецца галоўнай мэтай гімназістаў на працягу першага года навучання. Вучыцца плесці саламяныя элементы – гэта цяжкая і карпатлівая праца, якая патрабуе значных намаганняў. Дзецям цікава плесці не асобныя дэталі, а ствараць пэўны твор, таму ўсе наплеценыя элементы

мы пераўтвараем у гатовыя вырабы: «бусіны», «зорачкі», «квадраты» ідуць на ўпрыгожванне саламянага павука; дыванок і «зубатка» ўтвараюць падстаўку пад кружку; «вітушка» сшываецца ў кола, упрыгожваецца атласнымі лентамі – і перад вачамі паўстае ёлачная цацка. Гэта вялікі цуд – бачыць, як у маленькіх руках з ломкай саломкі ствараюцца цудоўныя рэчы. А колькі радасці атрымлівае дзіця ад створанага сваімі рукамі!

Пашырэнне эстэтычных магчымасцей шляхам камбінавання сучасных прыёмаў пляцення з традыцыйнымі, удасканаленне майстэрства саломапляцення, стварэнне індывідуальных і калектыўных творчых работ – задачы наступных гадоў навучання.

Адкрыццё сваёй непаўторнай індывідуальнасці ў творчасці дапамагае школьнікам рэалізаваць сябе ў вучобе, у зносінах з сябрамі. Работа з рознымі матэрыяламі, у розных мастацкіх тэхніках пашырае магчымасці вучняў, развівае ўяўленне, творчыя здольнасці.

На занятках у студыі заўсёды пануе атмасфера супрацоўніцтва і ўзаемадапамогі паміж настаўнікам і вучнямі. А гэта мае вялікае значэнне пры выкананні складаных калектыўных творчых работ. Неабходна падрыхтаваць шмат эскізаў, выбраць найлепшыя ідэі і аб’яднаць іх у адзіны твор. На ўсіх гэтых этапах галоўнымі дзеючымі асобамі з’яўляюцца вучні, а роля настаўніка заключаецца ва ўмелым уключэнні ў работу новых элементаў і тэхнік, многія з якіх запазычваюцца з культур іншых народаў. Гэта надае своеасаблівую непаўторнасць творам. Напрыклад…

На працягу 10 год існавання калектыву было створана больш за 100 творчых работ, якія ўтвараюць выставачную экспазіцыю ў гімназіі. Шмат аб’ёмных кампазіцый з выявамі жывёл, птушак, лялек, кветак прываблівающь гледачоў. Розныя саламяныя фігуры – гэта не проста цацкі. Яны маюць глыбокі сэнс. Так, конь – герой многіх казак, ён заўсёды суправаджаў мужчыну і быў яму сябрам, ахоўнікам і дарадцам; каза – сімвал ураджаю і пладавітасці, лялька – вобраз Прамаці, абаронца жанчын; птушкі – душы продкаў, якія ахоўваюць людзей і дапамагаюць ім.

Асобную частку гімназічнай экспазіцыі займаюць саламяныя павукі. Яны маюць сімвалічнае значэнне, з’яўляюцца ахоўнікамі хаты і забяспечваюць

дабрабыт сям’і. Сабраныя з дзясяткаў, нават соцень саламяных трубачак у адзіную кампазіцыю, канструкцыі падвешваліся на нітцы ў самым ганаровым чырвоным куце дома, над сталом.

Вашай увазе прапануем **заняткі студыі «Гістарычнае прызначэнне саламяных павукоў і іх роля ў жыцці беларусаў»** (4 клас).

Мэта: фарміраванне ў вучняў уяўленняў аб выглядзе і прызначэнні саламяных павукоў.

Задачы:

- пашырыць кругагляд вучняў звесткамі аб гістарычным прызначэнні павукоў;
- пазнаёміць з асаблівасцямі формаўтварэння, паслядоўнасцю зборкі і дэкарырвання нацыянальных беларускіх падвесных канструкцый;
- развіваць памяць, увагу, мысленне вучняў;
- выхоўваць цікавасць да нацыянальнай культурнай спадчыны, да жыцця беларускага народа.

Матэрыялы: фотаздымкі саламяных павукоў, эскіз павука рамбічнай канструкцыі, салома, нажніцы, ніткі.

Ход заняткаў

I. Арганізацыйна-матывацыйны этап

Вучням прапануецца наведаць незвычайную краіну «беларускіх павукоў». Пры сабе неабходна мець толькі добры настрой і матэрыял для працы (салому, нажніцы, ніткі).

II. Актуалізацыя апорных ведаў

Веды вучняў вызначаюцца ў ходзе гульні «Хлопні ў далоні». Настаўнік чытае сцвярджэнні (напрыклад: адзін з самых распаўсюджаных беларускіх абярэгаў – павук; майстры плятуць з сухой саломы). Калі сцвярджэнне вернае – вучні хлопаюць у далоні.

III. Паведамленне новага матэрыялу

Настаўнік. Зажынкі і дажынкі – пачатак і канец жніва – святы, якія са старадаўніх часоў спраўлялі ў Беларусі. З першых і апошніх каласоў рабілі снапы. Апошні зваўся «барадой», яго ўпрыгожвалі стужкамі, кветкамі, асвячалі, пасля чаго з песнямі, бразганнем сярпоў неслі ў хату і ставілі ў кут. Снапы, што стаялі ў хаце да наступнага ўраджая, з’ўляліся своеасаблівымі амулетамі-абярэгамі, якія

прыносілі дабрабыт і багацце ў сям'ю. Пазней, калі ў чалавека з'явіліся эстэтычныя патрэбы, з гэтых снапоў пачалі плесці разнастайныя прыгожыя рэчы – лялек, птушак, павукоў, дэкаратыўны посуд.

Як вы лічыце, які выраб замест снапа пачаў выконваць ролю абярэга? (*Павук.*)

Павука ў сялянскіх сем'ях вывешвалі перад Новым годам на самым пачэсным месцы – у чырвоным куце. Строгая гармонія яго форм і руху былі заклікаíы аберагаць хату і яе гаспадароў. Павук уцягваў у сваё павуцінне ўсё негатыўнае, усё тое, што магло перашкодзіць шчасліваму цячэнню жыцця сям'і. Кожны год паўтараўся цыкл: стары павук спальваўся, і на яго месца вывешваўся новы.

Як сапраўдны павук пляце сваё павуцінне, так і майстар з мноства саламяных трубачак збірае сваю незвычайную канструкцыю. У руках майстра быццам ствараецца цэлы свет.

Найбольш старажытнай з'яўляецца аб'ёмна-рамбічная форма павука (актайдэр). Ромб – гэта сімвал зямлі і матэрыяльнага свету. Кожны асобны ромб – фрагмент павука – складаецца з 12 аднолькавых па даўжыні саломін, сабраных на нітку, нібы нагадвае пра 12 гадзін, 12 месяцаў – адзінак часу. Злучэнне некалькіх такіх фігур дае магчымасць атрымаць разнастайныя канструкцыі павукоў.

Чым жа ж дэкарыраваўся павук? Падвесныя канструкцыі нашы продкі ўпрыгожвалі кутасікамі, сонейкамі, ланцужкамі. Таксама выкарыстоўвалі розныя падручныя матэрыялы: каляровую паперу, абёрткі ад цукерак, фальгу, кавалачкі тканіны. Дэкаратыўнымі дэталямі служылі каласкі жыта, аўса, пер'е хатняй птушкі, зерне гароху, фасолі, сухія ягады рабіны.

IV. Самастойная работа

Настаўнік. Сёння мы створым самую простую канструкцыю павука згодна з прапанаваным эскізам.

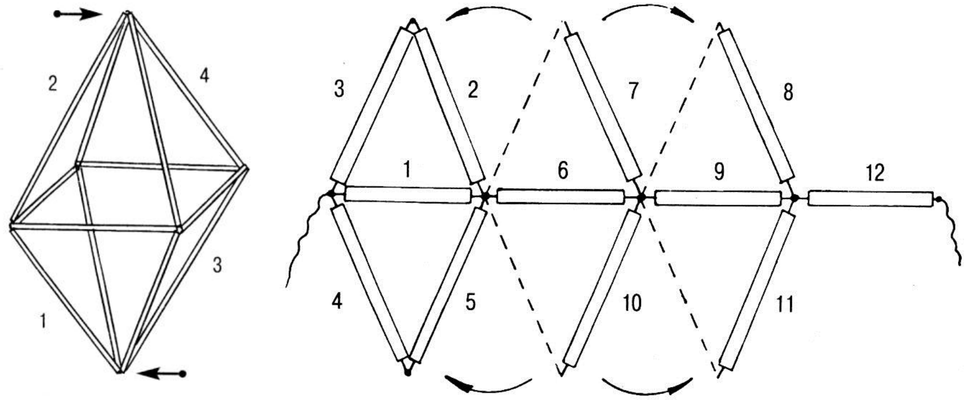

(Паэтапны паказ і выраб павукоў рамбічнай канструкцыі.)

V. Падвядзенне вынікаў

1. Дэманстрацыя павукоў, створаных вучнямі.

2. Выніковая гутарка:

- ✓ У якім месцы ў хаце і ў які час вывешвалі павукоў?
- ✓ Растлумачце прызначэнне павукоў.
- ✓ Назавіце самую старажытную форму павука.
- ✓ Чым дэкарыраваўся павук?

VI. Рэфлексія

Вучням прапануецца выказаць сваё меркаванне адносна праведзеных заняткаў і вызначыць свой настрой.

З 2008 г. узорны аматарскі калектыў мастацкай і дэкаратыўна-прыкладной творчасці «Захапленне» з’яўляецца пастаянным удзельнікам рэспубліканскага конкурсу «Калядная зорка». Творчая работа «Шчаўкунок і Мышыны Кароль» атрымала дыплом II ступені ў 2015 годзе ў намінацыі «Інтэр’ерная лялька». Работы гімназістаў экспануюцца на выставах розных узроўняў.

У 2014 і 2016 гг. у Нацыянальным дзіцячым адукацыйна-аздараўленчым цэнтры «Зубраня» падчас рэспубліканскага конкурса «Юныя таленты Беларусі» гімназісты прадстаўлялі свае работы, праводзілі майстар-класы па тэхніцы саломапляцення, дзяліліся са сваімі сябрамі сакрэтамі рамяства. Калектыў атрымаў гран-пры і высокую ўзнагароду «Крыштальны зубр».

Калектыў «Захапленне» знаходзіцца ў пастаянным творчым пошуку, шукае новыя ідэі і заўсёды рухаецца наперад. А стымулююць гэта сустрэчы с калегамі, творчымі вучнёўскімі калектывамі, удзел у майстар-класах, знаёмствы з аматарамі дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва.

Літаратура

1. **Лабачэўская, В. А.** Народнае мастацтва саломапляцення / В. А. Лабачэўская // Народныя мастацкія рамёствы Беларусі (метадычны дапаможнік) / уклад. Я. М. Сахута. – Мінск: Беларусь, 1996.

2. **Лобачевская, О. А.** Плетение из соломки / О. А. Лобачевская. – М., 2000.

3. **Сахута, Я. М.** Народнае мастацтва Беларусі / Я. М. Сахута. – Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 1997.